

Jancsó Elemér: A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődés-történeti szerepe a XVIII-ik században. Irodalomtörténeti tanulmány. Kolozsvár, Ady Endre Társaság, 1936. Kis 8-r., 281 l.

Abafi Lajos összefoglaló munkája, *Geschichte der Freimaurerei*, a szabadkőműves páholyoknak kereteit, külső történetét, vezetőségét és főképen szervezeteinek alakulását ismertette — ezeket is csak 1785-ig — de nem rajzolta meg szellemi tevékenységüket, azt a munkát, amely egyik irányban a magyar nyelv jogainak érvényrejuttatását mozdította elő, másfelől azonban a szerencsétlén Martinovics-összeesküvéshez s egy másik hullámával a közel-múlt összeomlásához vezetett. Valószínű, hogy működésük területe a politikai és a társadalmi élet, s már összetételüknél fogva is — kezdetben leginkább főurak vagy katonák voltak a páholyok tagjai, s csak lassan terjednek eszméik a köznemesség felé — kevés a valószínűsége irodalmi törekvéseknek. Közöttük, amennyire a tagok névsora ismeretes, aránylag kevés az író. A vizsgálat anyaga azonban — jól mondja Jancsó — tisztázatlan s irataik ismerete nélkül «tudományosan megalapozott ítéletet nem lehet mondani». Pedig a kor szellemi életének alapos ismeretéhez tudni kellene, hogy volt-e a szabadkőművességnek szerepe Bessenyeieék törekvéseiben — ma még az is tisztázatlan, páholytag volt-e maga Bessenyei, s tudni kellene, része volt-e a szabadkőművességnek abban, hogy irodalmunkban Mária Terézia uralkodásának utolsó tizedében bevonult a felvilágosodás? Végül, volt-e a szabadkőművességnek közvetlenül szerepe irodalmi alkotásokban és beszélhetünk-e irodalmi értékű magyar szabadkőműves alkotásokról?

Körülbelül itt tartottunk Abafi munkájának megjelenése óta és semmivel sem viszi előbbre ismereteinket Jancsó Elemér most közzétett könyve sem. Kereteiben is, tartalmában is Abafi nyomán jár, adataiban legnagyobb részt ugyanazokra a forrásokra épít s noha maga mondja, hogy az elkobzott (ma hozzáférhetetlen) pesti iratokon kívül a bécsi titkos levéltárak deríthetnének fényt sok ismeretlen dologra, alaposan nem kutatott, nem nézett meg főúri könyv- és levéltárakat sem, csupán néhány erdélyi közgyűjtemény irattárával pótolta meg a kutatás területét. Csak időpontban jut Abafin túl, szól pl. Kármánról, de a lényegről nem mond újat s a tekintélyes anyagból alig valamivel tudta eddigi ismereteinket gyarapítani. Új adalékaihoz sorolhatjuk Kazinczynak a pesti páholyhoz Szláv György felvétele érdekében írt, eddig kiadatlan, de jelentéktelen levelét. Bár szerinte a dégi levéltárban Kazinczy pesti páholyműködéséről *sok* új adat van, ezenkívül csak egyet mond el, s ez talán a legérdekesebb, meglepő újsága könyvének: hogy Kazinczy is — ismert vallomásai ellenére és eddigi tudomásunkkal ellenkezően — rózsakeresztes volt. Új az a — nem bizonyított — föltevése is, hogy Kis János is tagja volt egyik páholyoknak. Ezzel szemben sok ismert részletet — pl. Székely László történetét is — bőszerűen ismétel el, Kazinczy szabadkőművességének jólismert előzményeit, amelyeket Toldytól Abafin át Váczy Jánosig már mindenki úntig elmondott, Kazinczynak állítólagos «kiadatlan önéletrajzából» közli. Felületesség (55. l.), hogy Horváth Endre szabadkőműves és Hajnóczy József jóbarátja volt (Hajnóczy kivégeztetésekor Horváth 17 éves!), hogy Katona István szabadkőműves és a pesti páholy tagja volt. A 87. lap szerint «nem lehetetlen», hogy Széchenyi Ferenc is az volt, de maga idézi a

Széchenyihez írt leveleket (IK. 1934.), amelyekből kétségtelen Széchenyi Ferenc szabadkőművessége. Nem áll, hogy Barcsay és Bárótzai «1761 óta» szolgáltak együtt Bessenyeivel a gárdában (106. l.), s hogy Bárótzai a 70-es és 80-as években *rangjánál fogva is* vonzóerőt gyakorolt testtársaira. (111. l.) Kármán atyja által nem a budai prot. zsinaton jutott a Rádayakkal ismeretségbe, a családi kapcsolatok sokkal régiebbek (229. l.), Cornides Dániel nem *Jenából* jött haza (139. l.). Jellemző, hogy tanulmánya végére «gazdag» bibliográfiáját ígéri a szabadkőművességgel foglalkozó magyar irodalomnak s «néhány francia, német, angol, olasz és román munka» felsorolását (8. l.); az előbbiből alig van benne valami, mert a legtöbb felsorolt magyar munka nem tartozik a szabadkőművességre, olasz és oláh munkát pedig a bibliografia egyet sem említ. A könyv a sajtóhibáknak szokatlan tömkelege; a német szövegek az értelmetlenségig torzok.

Kevés a reménység, hogy a páholyok XVIII. századi belső életébe igazában bepillantassunk. De legalább az irodalom szempontjából adatszerűen tisztázni kellene, kik voltak a magyar írók közül szabadkőművesek; mit nevezhetünk magyar szabadkőműves irodalomnak; ki kellene kutatni bizonyos irodalmi szabadkőműves csoportok munkájának összefüggését: pl. Orczy Lőrinc két fiának, Fekete János grófnak, Batsányinak stb. eléggé még nem ősmert szerepét, Teleki Sámuel és Aranka György, vagy Bárótzai, Kazinczy, Ráday Gedeon, Földi János összeműködésének szabadkőműves indítékait. Érdekes, hogy Kisfaludy Sándor bécsi köre Somssich Lázártól Alxingerig csupa vezető szabadkőműves, a testőrség vezetői is azok, ő maga még sem lett azzá: ezeknek kutatása valóban megszerezne új ismeretekkel a XVIII. század irodalmi életének történetét. Jancsó könyve mindebből semmit sem látat.

GÁLOS REZSŐ

Gedeon Jolán: Ady és a francia irodalom. Budapest, 1936. 8-r., 29 l.

A komoly fölkészültséggel és gondos körültekintéssel írt dolgozat a francia szimbolista költők hatását keresi Ady költészetének kialakulásában. A Makai és Heltai chanson-irányán felnőtt, lelkileg még egészséges poéta eleinte tudatosan játssza meg a dekadenciát, de önmagára eszmélésében Baudelaire és Verlaine csak fordításokból ismert verseinek nincsen része. Az ébredő Ady lirájának ösztönös ereje ellentétben van Verlaine nőies lágy-ságával, Baudelaire halálköltészete más talajból fakad, mint Adyé, akinek száguldó képzelete elég hatalmas ahhoz, hogy Baudelaire-től függetlenül is megteremtse mítoszvilágát. Másrészt a Léda-versek különösségei a francia költőre emlékeztetnek, s néhány ifjúkori vers hangulatában is Baudelaire tükrözik. Ez az ellentétes néhány megállapítás okozza, hogy a francia dekadencia hatásának kérdésében a kritikusoknak két végletes táborra egyenként sem egységes. Gedeon Jolán tárgyilagosan vezet végig ítéleteiken, kiemeli Horváth János Ady-tanulmányának történeti és tárgyi jelentőségét, arra a következtetésre jut, hogy a kérdés ma is eldöntetlen: a végső szót csak összehasonlító stílusvizsgálat után lehet majd kimondani. A nagyon világos, fejtegetéseivel érdekes tanulmánynak ez a nemleges eredménye is tiszteletreméltó eredmény: várjuk folytatását, amely hivatva van e kérdést végképen tisztázni.

GÁLOS REZSŐ